

WSTĘP. Krótka historia wojny

Według szacunkowych danych w 14 500 wojnach w historii ostatnich 5000 lat zginęło łącznie ponad 3,6 mld ludzi. W I wojnie światowej uczestniczyło ok. 65 mln żołnierzy, z czego zostało zabitych ok. 8, 7 mln, a ok. 20 mln zostało rannych. W II wojnie światowej zmobilizowano 110 mln żołnierzy (nie licząc partyzantów i członków ruchu oporu). Ogółem zginęło ponad 50 mln ludzi, z czego połowę stanowiła ludność cywilna.¹ Ogromne koszty każdej z wojen wymaga uzasadnienia wezwania obywateli do podjęcia kolejnego zbrojnego ataku na innych.

Celem socjologii wojny jest obserwacja i analiza wojny, jako zjawiska społecznego. Jej ojcem był Francuz, G. Bouthoul (1896 - 1980), który swoje badania nazywał polemologią (gr. polemos - wojna, bój, walka). Składała się ona zasadniczo z trzech części: ogólnej socjologii wojny (poszukiwania rytmu wojowniczości), badania przyczyn wojen (strukturalnych, koniunkturalnych i okazjonalnych konfliktów) oraz prospekcji (badania nad zagrożeniem wojną w danym czasie).

Zauważył, że rytm wojowniczości w społeczeństwach zależny jest od warunków życia, rozwoju technicznego itd. Interwał między kolejnymi okresami destrukcji ulega stałemu skracaniu. I tak I wojna światowa rozpoczęła się po 44 latach od ostatniego konfliktu, a II wojna światowa już po 21 latach. Ponadto okres pokoju w wymiarze globalnym po II wojnie nie oznacza zaniku zjawiska wojny w wymiarze lokalnym. Dane mówią o 190 do 450 (w zależności od przyjętego kryterium) konfliktach zbrojnych. Poszukiwanie zasadniczych przyczyn wojen oraz badanie "barometrów polemologicznych" (wskazujących na możliwość wybuchu konfliktów) są, więc nadal bardzo ważną częścią analizy stosunków międzynarodowych.²

Oświeceniowy myśliciel, Tomasz Hobbes, wywodząc wojnę z naturalnych skłonności natury ludzkiej, zauważył, że "wojna polega nie

¹ W. Malendowski, Spory i konflikty międzynarodowe, w: Stosunki międzynarodowe, pr. zb. pod red. W. Malendowskiego i Cz. Mojsiewicza, Atla 2, Wrocław 1998, s. 533 - 535. Por. C. G. Kohn, Encyklopedia wojen, Warszawa 1998; N. Grant, Ilustrowana historia konfliktów XX wieku, Warszawa 1994.

² Por. R. Aron, Pokój i wojna między narodami, Warszawa 1995, s. 21 nn.

tylko na walce czy też na rzeczywistym zmaganiu; czasem wojny jest odcinek czasu, w którym dostatecznie jest wyraźne zdecydowanie na walkę. A wobec tego pojęcie czasu należy włączyć do natury wojny tak, jak włącza się je do natury pogody. (...) natura wojny polega nie na rzeczywistym zmaganiu, lecz na widocznej do tej gotowości w ciągu całego tego czasu, w którym nie ma pewności, że jest przeciwnie".³

I dlatego czasowe określanie wojny np. momentem jej wypowiedzenia, wydaje się błędne, tym bardziej, że wiele wojen nie rozpoczynało się w ten sposób, jak np. wojna Japonii z Chinami (1894) i z Rosją (1904) (które zostały zapoczątkowane serią napadów japońskich na chińskie względnie rosyjskie statki handlowe lub wojenne). Anglia rozpoczęła wojnę z republikanami burskimi wtargnięciem na obszar Burów. Akty ściśle wojenne poprzedza często stan pogotowia sił zbrojnych, gospodarki i społeczeństwa względem armii, która ma tę wojnę prowadzić. Do wstępnych prac wojny należą m.in. przygotowania do koncentracji wojska, tzn. do użycia gotowych i zmobilizowanych sił zbrojnych przeciwko nieprzyjacielowi.⁴

Refleksja nad wojną doprowadziła polskiego socjologa, Ludwika Gumpłowicza (1838 - 1903) do sformułowania tezy o nieustannej wojnie wewnętrznej, trwającej w danym społeczeństwie państwowym, która jest skrzętnie skrywana przez polityków. Wyszedł on od stwierdzenia powszechności walki w przyrodzie, z której wynikła teoria walki ras (rozumiana głównie w wymiarze kulturowym) i konfliktów społecznych. Jego zdaniem w społeczeństwie toczy się nieustanna walka o panowanie jednych grup społecznych nad innymi. W jej wyniku dochodzi do powstania państwa, które z natury dąży do ekspansji (teoria podboju). Kształt państwa, jego normy prawne i obowiązujące w nim zasady moralne są wypadkową owej ukrytej wojny wewnętrznej.⁵

Na inny wymiar wojny zwrócił uwagę polski historyzof, Feliks Koneczny (1862 - 1949), który za naturalną własność każdej cywilizacji uznał prowadzenie przez nią wojny. Pisał: "Przy zetknięciu się dwóch cywilizacji żywotnych musi nastąpić walka ich, choćby zrazu nieświadoma. Następują bowiem rychło objawy przeciwnych

³ T. Hobbes, Lewiatan, przekł. C. Znamierowski, Warszawa 1954, s. 109.

⁴ Por. E. Ludendorff, Wojna totalna, Wydawnictwo MON, Warszawa 1959, s. 102 - 120.

⁵ Por. J. Skoczyński, Wojna jako rzeczywistość, Przegląd Powszechny, 1993, nr 10 (866), s. 138 - 139.

sobie propagand, choćby prowadzonych jak najbardziej pokojowo, które atoli po dłuższym czasie doprowadzają do starcia, o ile jedna z cywilizacji nie ulegnie drugiej już przedtem. (...) Wszelka cywilizacja żywotna jest zaczepna i zawsze stara się narzucić drugiej. Działalność ta nigdy nie doznaje przerw, ani nawet w stosunkach najbardziej pokojowych, chociażby przyjaznych".⁶

W ten sposób wojna została sprowadzona do konfrontacji urzędów, praw, reguł, wedle których żyją całe społeczności. Nie muszą one nawet nawiązywać ze sobą kontaktu na polu bitwy; wystarczy, że poznają i porównują własne życie z jakością życia sąsiadów. W owym starciu wygrywa ta cywilizacja, czyli ten styl i układ życia zbiorowego, który okaże się bardziej atrakcyjny dla społeczeństwa, jak i tworzących je indywidualów. Wojny te mają wymiar globalny. Kiedy zaś dochodzi do konfliktu nie angażującego całej cywilizacji, lecz tylko jej fragment, jakieś państwo frontowe - wówczas wybucha wojna lokalna.

Wojna - jako zjawisko społeczno - polityczne i historyczne, które charakteryzuje się zorganizowaną walką zbrojną między państwami, narodami lub grupami społecznymi, towarzyszy ludzkości od momentu pojawienia się bardziej złożonych form życia społecznego. Ulegała ona ewolucji, dostosowując się do ich rozwoju. Pierwsze prace na temat wojny powstawały już w VI i V wieku przed Chr., jak np. Sun Wu "Sztuka wojny", czy Tukidydesa "Wojna peloponeska". Ważne miejsce wśród badaczy wojny zajął K. von Clausewitz, który w trzypiętomowym dziele "O wojnie" (1832 - 1834), ukazał ją jako sferę działalności społecznej i politycznej, kiedy dochodzi do legitymizowania użycia przemocy dla osiągnięcia celów politycznych.

Duże znaczenie na odejście od takiego rozumienia wojny miało prawo międzynarodowe. Współczesne kwestie związane z wojną rozpatrywane są głównie w aspekcie międzynarodowych stosunków prawnych. Wojna ujmowana jest jako stan stosunków między państwami, kiedy nastąpiło odejście od stosunków pokojowych i przejście do stosunków wojennych. Charakteryzuje je walka zbrojna i

⁶ F. Koneczny, Prawa dziejowe, Londyn 1982, s. 164 - 165. Por. E. Fromm, Anatomia ludzkiej destrukcyjności, przekł. J. Karłowski, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 1999, s. 231 - 237; por. A. du Picq, Studium o walce, przekł. J. Zając, Wojskowy Instytut Naukowo - Wydawniczy, Warszawa 1927, s. 4 - 8.

akty wrogie skierowane przeciwko innemu państwu. Wojna jest kontynuacją polityki zagranicznej, którą realizuje się przy pomocy środków walki. Od późnego średniowiecza, wraz z powstaniem suwerennych państw, kształtowało się ich prawo do wojny ("ius ad bellum"). Reguły prowadzenia wojen były kształtowane jednak już w starożytności. W średniowieczu Kościół wprowadził instytucję tzw. pokoju bożego ("treuga dei") i przyczynił się do złagodzenia okrucieństwa wojen, np. propagując tzw. kodeks rycerski. Tworzące się prawo wojny ustalało zasady jej prowadzenia. Istniał obowiązek jej wypowiedzenia. Stan wojny wywoływał określone skutki prawne dla państwo wojujących, neutralnych i osób prawnych oraz fizycznych. Powodował zerwanie stosunków dyplomatycznych. Wygaśnięciu lub zawieszeniu ulegały umowy międzynarodowe. Działania wojenne kończyły się rozejmem, zawieszeniem broni lub kapitulacją, a wojna - zawarciem traktatu pokojowego.⁷

Późniejsze badania dowiodły, że człowiek nie ma naturalnych skłonności do wojny. W słynnym liście Zygmunta Freuda do Alberta Einsteina, pt. "Dlaczego wojna?" (1933), czytamy, że przyczyną wojen jest ludzka destrukcyjność, a Freud upatrywał ją w realnych konfliktach międzygrupowych, które zawsze rozwiązywano poprzez przemoc, pobudzaną i kierowaną przez rządzące elity. Mężowie stanu planowali wojny, zgodnie z tym, co uważali za realistyczne racje, a były nimi np. ziemia pod uprawę, bogactwa, niewolnicy, surowce naturalne, rynki zbytu, ekspansja lub obrona. Pierwszą wojnę światową wywołały interesy ekonomiczne oraz ambicje polityczne militarnych i przemysłowych przywódców społeczeństw zaangażowanych w wojnę, a nie narody, które chciały dać upust swej spiętrzonych agresji. Prawdziwe powody wojny trzeba było ukrywać przed społeczeństwem, odwołując się do poczucia samoobrony i wolności. Np. Niemcy utrzymywały, że są okrażone i przez to zagrożone, a później, że walczą o wolność przeciw caratowi. Ich przeciwnicy twierdzili, że zagraża im agresywny militarizm niemieckich junkrów i że walczą o wolność przeciwko kajzerowi. Kiedy Hitler napadał na Polskę, rozpoczynając tym II wojnę światową, masowy entuzjazm dla wojny praktycznie nie istniał. Ludność nie wykazywała ochoty walczyć w tej wojnie. Musiano sfingować napaść na śląską radiostację, dokonaną rzekomo przez

⁷ Por. R. Bierzanek, *Wojna a prawo międzynarodowe*, Warszawa 1982, s. 12 – 34.

polских żołnierzy - w rzeczywistości przebranych nazistów - aby rozbudzić poczucie konieczności obrony przed napaścią. Indywidualny żołnierz motywowany był przekonaniem, że walczy o własne życie (i swych najbliższych) i jest to kwestia zabicia lub dania się zabić. Czynnikiem umożliwiającym ostatnią wojnę było także głęboko zakorzenione uczucie szacunku dla autorytetu i obawa przed nim. Posłuszeństwo dowódcom stanowić miało moralny i religijny obowiązek, dla którego wypełnienia ludzie winni być gotowi zapłacić własnym życiem.

Współczesne analizy przyczyn wojen wskazują na różne ich obszary i zakresy. W znanej teorii Samuela P. Huntingtona (profesor Harvardu), zwanej teorią "zderzenia cywilizacji", odchodzi się od dotychczasowych analiz spotkania wrogich ideologii czy bloków gospodarczych, na rzecz antagonistycznych cywilizacji. S. P. Huntington rozumie cywilizację jako wielką jednostkę kulturową, z którą ludzie się identyfikują. Obejmuje ona: wspólny język, historię, obyczaje i religię. Wymienia, jako główne kręgi cywilizacyjne (kulturowe): zachodni (chrześcijaństwo, duży potencjał militarny i gospodarczy, słabnący przyrost naturalny); chiński (konfucjański, olbrzymi potencjał ludzki); japoński (wysoki rozwój gospodarczy i cywilizacyjny); muzułmański (islam z narastającym fundamentalizmem, duża ilość "ludzi zbędnych", własny system wartości); hinduistyczny (ogromna liczba ludzi, praktycznie Indie); słowiańsko-prawosławny (Rosja, część Białorusi, Ukrainy, Rumunii, Bułgarii, Grecji, Serbii; linia konfliktowa ze światem islamskim na Południu i z kręgiem konfucjańskim - na Syberii); latynoski (katolicyzm, umiarkowane tempo wzrostu gospodarczego, duży przyrost naturalny); afrykański (nie jest wyraźnie wyodrębnioną cywilizacją, gdyż była ona zniszczona przez Europejczyków i Arabów, nasilenie konfliktów etnicznych, niski poziom wzrostu gospodarczego, analfabetyzm, niedożywienie, niski stan sanitarny).⁸

⁸ S. P. Huntington, Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego, Warszawa 1997. Pierwodruk teorii "zderzenia cywilizacji": artykuł pt. "Zderzenie cywilizacji" (The Clash of Civilization), opublikowany w kwartalniku "Foreign Affairs" - lato 1993; książka pod tym samym tytułem ukazała się 1996 r. Arnold Toynbee w 10-tomowym "Studium historii" wyliczył w historii ludzkości 26 cywilizacji. W latach 1934 - 1954 istniało z nich tylko sześć: łacińska Zachodu, prawosławna europejskiego Wschodu, muzułmańska, konfucjańska Chin, japońska i hinduistyczna. "Zderzenie cywilizacji" było polemiką z F. Fukuyama, który twierdził, że zwycięstwo świata zachodniego nad światowym systemem komunistycznym

Wszystkie kultury pragną się modernizować, ale na ogół bez ulegania wpływom Zachodu. Zdaniem S. P. Huntingtona "narody Zachodu powinny powiązać się ze sobą, gdyż inaczej oddzielnie ulegną zagładzie".

Zauważył też, że ludzie Zachodu "upewnili siebie samych, a irytowali innych podkreślaniami tezy, że kultura Zachodu jest i powinna być kulturą całego świata". Takie podejście występuje w dwóch formach: - cały świat ogarnia zachodnia, głównie amerykańska kultura masowa (coca-kolonizacja, muzyka pop, artykuły konsumpcyjne, styl życia); - pojęcie nowoczesności jest związane z modernizacją występującą w innych cywilizacjach, której treścią jest westernizacja, eliminująca tradycyjne wartości, instytucje, obyczaje.

Cywilizacje pozostają w stałym konflikcie, gdyż cechuje je odmienny system wartości. Granice poszczególnych cywilizacji są konfliktogenne (nielegalni uchodźcy, deportacje, rozbudowa służb imigracyjnych).⁹

Wśród czynników wpływających na bezpieczeństwo i suwerenność państw, a więc mających także największy wpływ na wybuch ewentualnych konfliktów, wymienia się: - gospodarkę - zwłaszcza gdy jest włączona w większe struktury integracyjne; - finanse - sieć banków, które decydują o udzielaniu kredytów, pomocy finansowej, ustalają kursy walut za pomocą mechanizmów gry giełdowej; - technologię - towar nowoczesny wypiera przestarzały, pracochłonny, co jest formą opanowania rynku, wobec którego nieskuteczne są zakazy administracyjne; - ekologię - skutek rozwoju przemysłu, sięgający poza granice jednego państwa; - informację - metody jej używania i wpływ na świadomość człowieka daje możliwość sterowania informacją w skali międzynarodowej, a nawet światowej; - czynnik militarny - stracił na pierwszorzędym znaczeniu, gdyż współczesny "podbój" taniej i skuteczniej dokonywany jest za

(totalitaryzmem) zapewni okres pokojowego rozwoju ludzkości. Ma to wynikać z wyższości zachodniej cywilizacji (demokracja, wolny rynek), która obejmie cały świat. Jednolity świat wyeliminuje wojny, gdyż zniknie przeciwnik, nastąpi "koniec historii".

⁹ C. Mojsiewicz, Amerykańscy uczeni o współczesnych problemach świata, w: Stosunki międzynarodowe, pr. zb. pod red. W. Malendowskiego, C. Mojsiewicza, Atla 2, Wrocław 1998, s. 91 - 100. Por. F. Fukuyama, Koniec historii, Warszawa 1996; R. Kennedy, Mocarstwa świata. Narodziny - rozkwit - upadek, Warszawa 1994; A. i H. Tofflerowie, Budowa nowej cywilizacji. Polityka trzeciej fali, Poznań 1996.

pomocą środków ekonomicznych, finansowych, technologicznych, panowania nad środkami masowego przekazu. Ma jednak swe znaczenie - nie podporządkowany kontroli demokratycznych struktur politycznych - jako element potencjalnego zagrożenia międzynarodowego.¹⁰

Początek wojny w Ukrainie można datować na przełom 2013 i 2014 roku. Głównym wydarzeniem, który poprzedził to wydarzenie to był masowy protest Ukraińców na tzw. Euromajdanie, który rozpoczął się w listopadzie 2013 roku w Kijowie. Protesty te wybuchły po decyzji ówczesnego prezydenta Ukrainy, Wiktora Janukowycza, która zawieszala podpisanie umowy stowarzyszeniowej z Unią Europejską na rzecz zbliżenia z Ukrainy z Rosją. Protestujący obywatele Ukrainy, gromadzący się każdego dnia na Placu Niepodległości w Kijowie, domagali się m.in. dymisji Janukowycza, walki z korupcją i wprowadzenie reform demokratycznych. Po brutalnych represjach ze strony władzy, protesty stawały się coraz bardziej radykalne, przybierając zdecydowany charakter antyrządowy i antyrosyjski. Ukraina dostrzegała swoją przyszłość i rozwój we współpracy z Unią Europejską, a w coraz ściślejszej izolacji od Rosji.

W styczniu 2014 roku konflikt eskalował, gdy parlament uchwalił kontrowersyjne ustawy antyprotestacyjne. Doszło do regularnych walk ulicznych między protestującymi a siłami bezpieczeństwa. Liczba ofiar znacznie wzrosła. 20 lutego 2014 roku doszło do krwawej masakry, kiedy siły bezpieczeństwa użyły ostrej amunicji zabijając dziesiątki protestujących osób.

W rezultacie masakry doszło do obalenia Janukowycza, który uciekł z kraju (do Rosji). Opozycja przejęła władzę, a nowy rząd zainicjował reformy polityczne i gospodarcze. Sytuacja zaczęła się komplikować, gdy na Krymie, obszarze ważnym strategicznie dla krainy, doszło do aneksji przez Rosję - w marcu 2014. Najpierw wybuchł silny separatyzm prorosyjski na Krymie od 22 lutego 2014 – dnia ucieczki prezydenta Janukowycza. 1 marca Putin zwrócił się do Rady Federacji z wnioskiem o zgodę na wysłanie wojsk rosyjskich na Ukrainę, a dziesięć dni później tzw. „zielone ludzimi” (mundury bez dystynkcji i oznak narodowościowych) doprowadziły do przyjęcia

¹⁰ C. Mojsiewicz, Co wpływa na bezpieczeństwo i suwerenność państw, w: Stosunki międzynarodowe..., dz. cyt., s. 37 - 41.

deklaracji niepodległości Republiki Krymu. Po tygodniu przeprowadzono referendum o przyłączenie Krymu do Federacji Rosyjskiej, którego frekwencja sięgnęła – 123 procent! 21 marca Putin podpisał dokument włączający Krym do Rosji. To jeszcze bardziej zaostrzyło napięcie między Rosją a Ukrainą.¹¹

Konflikt, w kwietniu 2014 roku, przeniósł się na wschodnie regiony Ukrainy, gdzie prorosyjscy bojownicy i grupy separatystyczne ogłosiły niepodległość rozpoczęły działania zbrojne przeciwko rządowi w Kijowie. Zbrojna aneksja obwodów donieckiego i hugańskiego była początkiem faktycznej wojny rosyjsko-ukraińskiej. Konflikt ten trwał wiele miesięcy, doprowadził do utraty przez Ukrainę kontroli nad niektórymi obszarami wschodniej Ukrainy przez rząd w Kijowie. Walki trwały z różnym natężeniem, a sytuacja była skomplikowana przez zaangażowanie się Rosji w ten konflikt, wzrost nastrojów antyrosyjskich wśród Ukraińców, zbliżenie się Ukrainy do Unii Europejskiej i NATO (doposażenie wojsk ukraińskich w nowsze uzbrojenie kupowane na Zachodzie, szkolenie żołnierzy i aktywność wojskową wojsk amerykańskich).¹²

Konflikt zbrojny w Donbasie był poważnym zagrożeniem dla Ukrainy, jak i punktem zapalnym, który generował stałe problemy polityczne i gospodarcze. Rosja przez swą aktywność w tym regionie testowała reakcje Zachodu. W kwietniu 2021 podjęła demonstracyjne ruchy na terenach przygranicznych z Ukrainą – reakcje państw Zachodu były ograniczone, a Ukraina nie wprowadziła żadnych ustępstw. Na przełomie marca i kwietnia 2021 Rosja zaczęła gromadzić tysiące żołnierzy oraz sprzęt wojskowy, co było największą mobilizacją sił od aneksji Krymu. We wrześniu 2021 Rosja wspólnie z Białorusią przeprowadziła wzdłuż ukraińskich i NATO-wskich granic cykliczne manewry „Zapad 2021” – na największą skalę od rozpadu Związku Radzieckiego. Po nich pozostały na granicach duże ilości sprzętu i centra dowodzenia. W październiku i listopadzie 2021 ponownie rozmieszczono żołnierzy w ilości do 90 tysięcy. Państwa zachodnie po

¹¹ J. Noch, FAQ Wojna na Ukrainie. Kiedy to się właściwie zaczęło, o co toczy się ten konflikt i czy przyjdzie do Polski?, <https://natemat.pl/134003>.

¹² J. Wilczak, Wojenne gry graniczne wokół Ukrainy. Czego tym razem chce Putin?, www.polityka.pl, 23 XI 2021.

raz pierwszy ujawniły publicznie informacje wywiadowcze o planowanej przez Rosji wojnie.¹³

W styczniu 2022 roku w pobliżu granicy z Ukrainą stacjonowało ponad 120 tysięcy żołnierzy rosyjskich. 14 stycznia część z nich – uderzeniowe związki taktyczne - była przerzucona na Białoruś pod pretekstem kolejnych ćwiczeń. Na Morzu Czarnym pojawiło się pięć dużych okrętów desantowych z oddziałami piechoty morskiej. Na przełomie stycznia i lutego 2022 roku podjęto wspólnie z armią białoruską nadzwyczajne ćwiczenia „Sojusznicza Stanowczość 2022” – na terenie Białorusi oraz serię ćwiczeń marynarki wojennej – po raz pierwszy zimą. Dodatkowo przerzucono do Europy wojska rosyjskie z Dalekiego Wschodu.¹⁴

17 lutego 2022 roku gwałtownie zerwano ciszę, jaka od 37 dni panowała na froncie w Donbasie. Następnego dnia przywódcy separatystycznych „republik” ogłosili przystąpienie do ewakuacji kobiet i dzieci do Rosji z powodu „groźby ukraińskiej ofensywy” oraz ogłoszono przymusową mobilizację mężczyzn w wieku 18 – 55 lat. Oskarżano Ukrainę o ostrzał „republik”, Rosja zaczęła mówić o „ludobójstwie” Ukraińców i oskarżać Zachód o „zachęcanie Kijowa do agresji militarnej”.¹⁵

21 lutego 2022 Władimir Putin podpisał deklarację uznającą niepodległość i suwerenność dwóch separatystycznych republik: Donieckiej i Ługańskiej Republiki Ludowej.¹⁶ Nazajutrz Ługańska Republika Ludowa i Doniecka Republika Ludowa zapowiedziały działania w celu całościowego opanowania obwodów ługańskiego i donieckiego – z możliwym wsparciem Rosji. Wieczorem, 23 lutego, zwróciły się do Rosji „o pomoc w odparciu agresji”, jaka miała – rzekomo – podjąć armia Ukrainy.¹⁷

¹³ M. Burza, Zapad 2021. Ruszają największe manewry w Europie od czasu rozpadu Związku Radzieckiego, gazeta.pl, 10 IX 2021; Rosja gromadzi wojska blisko Ukrainy, defence24pl, 31 X 2021.

¹⁴ M. Czarnecki, Groźba rosyjskiej inwazji na Ukrainę. Wywiad USA: wieści o deeskalacji były „celowy podstępem”, wybircza.pl, 18 II 2022.

¹⁵ P. Żochowski, Rosja prowokuje zaostrzenie sytuacji w Donbasie., Ośrodek Studiów Wschodnich, 21 II 2022.

¹⁶ Putin podpisał dekret o niepodległości dwóch republik w Donbasie. Co to oznacza?, wprost, 24 II 2022.

¹⁷ Liderzy separatystycznych „republik” w Donbasie poprosili Putina o pomoc w odparciu agresji, tvn24.pl, 23 II 2022; Przywódca separatystów mówi o powrocie republik do „administracyjnych granic”, rp.pl, 23 II 2022.

24 lutego 2022 roku, o godzinie 4.00 czasu polskiego (5.00 czasu wschodnioeuropejskiego) wojska zgromadzone wzdłuż granic Ukrainy ruszyły do natarcia. Rozpoczęła się wojna rosyjsko-ukraińska, nazywana przez propagandę rosyjską „specjalną operacją wojskową” (specjalna wojenna operacja) – inwazja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę. Rozpoczęła się ona bezpośrednio po przemówieniu Putina, który osobiście ogłosił tę inwazję. Powtórzył on żądanie wykluczenia możliwości dalszego poszerzania NATO i redukcji potencjału militarnego sojuszu w Europie Środkowo-Wschodniej do stanu sprzed 1997 roku.¹⁸

Największe siły rosyjskie zostały skierowane do zdobycia, położonej na północy Ukrainy, stolicy – Kijowa. Zasadnicze uderzenie zostało skierowane z terenu Białorusi. Tam zostały skierowane siły ściągnięte z Dalekiego Wschodu. Planowano też desant śmigłowcowy, który miał opanować lotnisko Hostomel w pobliżu Kijowa.¹⁹

Drugim celem ataku Rosjan był Charków – drugie najludniejsze miasto Ukrainy, położone blisko granicy z Rosją.²⁰ Na tereny separatystyczne republiki donieckiej weszła jedna z rosyjskich armii, która miała nacierać na południowy wschód, w kierunku Mariupola. Siły z Krymu, przerzucone okrętami desantowymi przez Morze Azowskie, uderzyły na północ, na Charsoń i Mikołajów oraz Melitopol – w dalszej perspektywie na Odessę.²¹

Rosyjskie wojska lądowe zaatakowały wszystkie planowane kierunki po uprzednim ostrzale rakietowym ukraińskich baz lotniczych i infrastruktury wojskowej. Atak rakietowy nie doprowadził jednak do zniszczenia ukraińskiego lotnictwa. Na wszystkich kierunkach siły rosyjskie spotkały się z zaciętym oporem i nie zdołały przełamać obrony ukraińskiej. Ciężkie walki obronne Ukraińców miały miejsce pod Czernichowem i Charkowem. W ciągu pierwszych dwóch dni wojska rosyjskie weszły najgłębiej na 50 kilometrów głąb Ukrainy. Siły ukraińskie działały z zasadzek, zadawały spore straty kolumnom

¹⁸ A. Wilk, M. Domańska, Rosyjski atak na Ukrainę, 24 II 2022.

¹⁹ A. Bryc, Rosyjski „Mein Kampf”? To nie jest wojna Putina, to wojna Rosjan, polityka.pl, 7 IV 2022; M. Fiszer, Trzeci dzień wojny. Blamaż Rosji, bohaterska obrona Kijowa, polityka.pl, 26 II 2022.

²⁰ M. Fiszer, Rosjanie utknęli. Ukraińcy stawiają opór na wszystkich frontach, polityka.pl. 25 II 2022.

²¹ P. Godlewska, Wojna w Ukrainie. Media: rosyjski generał wskazał nowy cel nowego etapu inwazji Rosji, interia.pl, 22 IV 2022.

pancernym i zmechanizowanym - głównie przy użyciu wyrzutni rakiet przeciwpancernych. Rosjanie nie zdołali wywalczyć przewagi w powietrzu – pomimo zdecydowanej przewagi sił. Po pierwszych dniach walki komentatorzy podkreślali niespodziewanie silny opór ukraiński i małe postępy rosyjskiej armii.²²

Przełom w działaniach wojennych Rosji nastąpił, kiedy – na skutek oporu sił ukraińskich – wokół Kijowa i w wyniku strat poniesionych przez Rosjan, rosyjskie dowództwo zdecydowało się wycofać z końcem marca 2022 roku wszystkie siły skierowane na Kijów na pozycje wyjściowe. W kwietniu siły z Białorusi zostały przerzucone na inne odcinki.²³

Po kolejnych trzech miesiącach wojny brak było widać wyraźnych postępów sił rosyjskich – wiązano to z brakiem decyzji w sprawie przeprowadzenia w Rosji mobilizacji powszechnej (prowadzono tajną mobilizację w sposób ograniczony, co spotykało się z buntem społecznym i podpalaniem biur rekrutacyjnych) i brakiem przestawienia gospodarki na tory wojenne. Od 9 sierpnia 2022 siły ukraińskie rozpoczęły serię ataków za pomocą pocisków kierowanych, dronów lub ataków sabotażystów na Krymie – na lotniska, magazyny amunicji i koszary wojskowe.²⁴

6 września siły ukraińskie rozpoczęły kontrofensywę w obwodzie charkowskim. Przez pierwsze dziesięć dni wojska ukraińskie odbiły powierzchnię około 8,5 tysiąca kilometrów kwadratowych. 21 września Putin ogłosił w Rosji częściową mobilizację, która miała objąć około 300 tysięcy rezerwistów. Na początku października Ukraińcy odbili miasto Łyman w obwodzie donieckim, a 11 listopada wojska ukraińskie wkroczyły do opuszczonego przez Rosjan Chersonia.²⁵

²² M. Fiszer, Ósmy dzień wojny. Ukraina się broni, cierpią cywile, polityka.pl, 3 III 2022; Ukraiński MSW: rozpoczęła się inwazja, doszło do ataków rakietowych na Kijów i Charków, pap.pl, 24 II 2022.

²³ Por. M. Fiszer, 176. dzień wojny. Rosjanie Białorusi jednak nie mogą robić, co chcą, polityka.pl, 18 VIII 2022.

²⁴ M. Świerczyński, Walka z duchami. Ukraińcy znaleźli nowy sposób na Rosjan, polityka.pl, 24 VIII 2022.

²⁵ Pięć dni błyskawicznych sukcesów. Tereny odbite przez Ukraińców na mapie, tvp24, 23 IX 2022; Ukraina umacnia się na Charkowszczyźnie. Wojna po 204 dniach. Ośrodek Studiów Wschodnich, 16 IX 2022; Łyman odbity, 221 dzień wojny, osw.pl, 27 VI 2023.

Na przełomie roku 2022 i 2023 najcięższe walki toczyły się w rejonie Bachmutu – wojska rosyjskie zajęły to miasto w maju. Nasiliły się też ataki rosyjskie na ukraińską infrastrukturę krytyczną – zwłaszcza elektrownie. W marcu ciężkie walki toczyły się w rejonie Awdijiki. 6 czerwca 2023 rosyjskie wojska wysadziły, położoną w Nowej Kachowce – zaporę Kachowskiej Elektrowni Wodnej.²⁶

W czerwcu 2023 roku siły ukraińskie rozpoczęły kontrofensywę celem wyzwolenia terenów zajętych wcześniej przez Rosjan. 24 czerwca ukraińska strona poinformowała o zajęciu okolic miejscowości Krasnohorika w obwodzie donieckim, która od 2014 roku znajdowała się pod kontrolą Ukrainy. Jednak pierwsze tygodnie kontrofensywy przyniosły Ukrainie tylko ograniczone efekty. Pod koniec sierpnia wyzwolono wieś Robotyne w obwodzie zaporoskim. Po pięciu miesiącach kontrofensywy armia ukraińska posunęła się tylko o 17 kilometrów w głąb pozycji rosyjskich. Z powodu nikłych efektów kontrofensywa została uznana za przez część mediów za niepowodzenie. Dowódcy ukraińskich sił stwierdzili wprost, że sytuacja na froncie znalazła się „w ślepym zaułku”, a żadna ze stron konfliktu nie jest w stanie przeprowadzić ofensywy. Media, jak i dowództwo ukraińskie zaczęło charakteryzować konflikt jako „wojnę pozycyjną”.²⁷

Stan wojny trwa, chociaż żadna ze stron nie jest w stanie zdecydować jednoznacznie o swej przewadze. Jej obszarem, o coraz większym znaczeniu strategicznym, stała się propaganda i niezwykle emocjonalne podchodzenie do wyborów własnego narodu. Rosjanie powtarzają slogany sprzed wieków o Rosji jako imperium, budowanym za wszelką cenę, nawet kosztem wykrwawienia się własnego narodu.

²⁶ Ukraińska infrastruktura krytyczna ponownie ostrzelana przez Rosję. Są ofiary śmiertelne, kilka obwodów i dużych miast odciętych od dostępu prądu, Studium Europy Wschodniej UW, 18 II 2023; Awdijiwka. Anatomia bitwy, defens24.pl, 5 VII 2023; Bachmut: ko wygrał bitwę?, belsat.eu, 22 V 2023; Rosjanie wysadzili zaporę w Niowej Kachowce, Elektrownia „całkowicie zburzona”, tvn24, 6 VI 2023;

²⁷ Ukraina umacnia się na Charkowszczyźnie, Wojna po 204 dniach, Ośrodek Studiów Wschodnich, 16 IX 2023; Łyman odbity, 221 dzień wojny, ow.waw.pl, 27 VI 2023; Ukraińska kontrofensywa na południu kraju. 470 dzień wojny, osw.waw.pl, 9 VI 2023; Wojna pozycyjna już trwa. To dla Ukrainy wielkie zagrożenie, dw.com, 5 XI 2023;